

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMIN İHRACATA ETKİSİ: TEORİK BİR YAKLAŞIM

E.Yasemin BOZDAĞLIOĞLU*
Ömer ÖZPINAR**

ÖZET

Çok-uluslu şirketler, küresel doğrudan yabancı yatırım akışına neden olurlar ve doğrudan yabancı yatırımlar küresel ticaret akışları içinde önemli bir yere sahiptir. Çok-uluslu şirketten doğrudan yabancı yatırımlar yoluyla ev sahibi ülkelerdeki şubelerine aktarılan teknoloji, know-how ve uluslararası teknoloji gibi yararları ile birlikte, bir ülkeye yapılan doğrudan yabancı yatırım, o ülkede ihracatın artırılmasında da etkili olabilir. Bu durum, pek çok ülkenin doğrudan yabancı yatırım çekme arzusunun arkasındaki en önemli nedenlerden biridir. Doğrudan yabancı yatırım, uluslararası alanda rekabet etme potansiyeline sahip olan endüstrilere sermaye girişine yardımcı olmakta ve çok-uluslu şirketlerin küresel bağlantıları bu ülkelerin yabancı piyasalara ulaşmasını kolaylaştırmaktadır. Yabancı şirketlerin doğrudan yaptıkları ihracata ek olarak doğrudan yabancı yatırım, uygun pazarlama yöntemlerini öğreterek ve yeni dağıtım kanalları yaratarak ihracatı özendirilebilmektedir.

Bu makalede, doğrudan yabancı yatırımların ihracat üzerinde hangi yollarla etkili olduğu doğrudan yabancı yatırımların ihracat üzerine etkilerine ilişkin teorik alt yapı (Ürün Yaşam Döngüsü, Uçan Kazlar Modeli ve Yeni Büyüme Teorisi) kapsamında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Yatırımlar, İhracat, Ürün Yaşam Döngüsü, Uçan Kazlar Modeli, Yeni Büyüme Teorisi

JEL Sınıflaması: F21, P33, O16

THE EFFECTS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON EXPORTS: A THEORETICAL APPROACH

ABSTRACT

Multinational corporations cause foreign direct investment flows and foreign direct investments have an important place in global trade flows. Together with the benefits of foreign direct investments from multinational corporations through technology transfer to branches in the host country, know-how and international technology, foreign direct investment made in a country may have an impact on the increase of that country's exports. This is one of the most important reasons behind many countries' desire to attract foreign direct investment. Foreign direct investment helps capital inflow into the industries that have the potential for international competition and the global connections of multinational corporations facilitate these countries' access to foreign markets. Foreign direct investment in addition to the exports by foreign corporations may stimulate exports through teaching appropriate marketing techniques and creating new distribution channels.

In this article, the ways in which foreign direct investments have an impact on exports will be analyzed in the context of the theoretical background regarding the effects of foreign direct investments on exports (Product Life Cycle, Flying Geese Model, and New Growth Theory).

Keywords: Foreign Direct Investments, Export, Product Life Cycle, Flying Geese Model, New Growth Theory.

JEL Classification: F21, P33, O16

* Dr. Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İİBF İktisat Bölümü

** Yrd. Doç. Dr. Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İİBF İktisat Bölümü

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN İHRACATA OLAN ETKİLERİNİN TEORİK ALT YAPISINA YÖNELİK BİR İNCELEME

GİRİŞ

Doğrudan yabancı yatırımlar, ev sahibi ülkenin ihracat performansını genel olarak iki yönde etkilemektedir. Birinci etki, ülkedeki çok-uluslu şirketlerin, ev sahibi ülkenin ihracat performansını güçlendirmesi ile ortaya çıkmaktadır. Çok-uluslu şirketlerin şubeleri, ev sahibi ülkenin sahip olduğu görece olarak daha fazla kaynak ve daha düşük imalat maliyeti için gerekli olan ucuz emek gibi faktör donatılarından yararlanmaktadır. Çok-uluslu şirketlerin Dünya piyasalarında ihracat rekabet gücünün yüksek olmasında bu durum önemli bir rol oynamaktadır. Böylece, çok-uluslu şirketlerin şubeleri aracılığıyla ev sahibi ülkenin ihracatı da genişlemektedir. İkinci olarak, doğrudan yabancı yatırımlar dolaylı olarak yerli şirketlerin ihracat eğilimini tetikleyebilmektedir. UNCTAD (1999) verilerine göre, çok-uluslu şirket şubeleri, çok-uluslu şirketlerin ana şirket ve şubeler arasındaki bütünleşme stratejilerini benimsediklerinde, çok-uluslu şirket ağı içinde ve dışında yerel şirketlerin ihracat potansiyelleri için fırsat yaratmaktadır. Aynı zamanda yerel şirketler de, çok-uluslu şirketler için taşeronluk hizmetleri veya yaptıkları diğer düzenlemelerle uluslararası piyasalara erişim olanağı bulmaktadır. Bu makalede, doğrudan yabancı yatırımların ihracat üzerine etkilerine ilişkin teorik alt yapı; Ürün Yaşam Döngüsü, Uçan Kazlar Modeli ve Yeni Büyüme Teorisi kapsamında ele alınacaktır.

1. Ürün Yaşam Döngüsü (Product Life Cycle) Teorisi

Hymer'ın çalışmasından sonra şirketlerin yapmış olduğu uluslararası yatırımlarla ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Hymer, çok-uluslu şirketlerin sağladığı spesifik faydalardan ne zaman ve nerede yararlanılacağı konusuna değinmemiştir (Dunning, 1980). Bu konuyu Vernon (1966), Ürün Yaşam Döngüsü Teorisi ile ele almıştır. Vernon (1966)'un bu teorisi, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD çok-uluslu şirketlerinin yapmış oldukları doğrudan yabancı yatırım olayını ve doğrudan yabancı yatırımların ticaret akışları üzerine etkilerini açıklayacak daha kapsamlı bir çatı sağlamaktadır. Bu teoriye göre, üretimin dört aşaması bulunmaktadır: Bunlar; inovasyon, büyüme, olgunluk ve düşüştür. Bir ülke içinde üretim maliyetleri ve üretim talebi zamanla değiştiğinden ve farklı ülkelerde değişkenlik gösterdiğinden, doğrudan yabancı yatırım dağılımı ürün yaşam döngüsünün farklı aşamalarına bağlı olarak seçilir.

Vernon (1966)'a göre; üretim yeri kararı standart faktör-maliyeti veya emek-maliyeti analizi sonucunda değil, daha karmaşık bir süreç sonucunda verilmektedir. Teorinin temel ampirik kanıtı ABD ekonomisine dayanmaktadır. Vernon'a göre ABD ekonomisi o zaman iki önemli özelliğe sahipti: Birincisi, Dünyadaki kişi başına en yüksek kişi başına gelir ABD'deydi ve diğer pek çok ülke ile karşılaştırıldığında birim emek maliyeti ABD'de daha yüksekti. Kişi başına gelirin büyüklüğü, üreticilerin tüketici taleplerini karşılamak amacıyla piyasaya yeni ürünler sürmesi açısından önem taşıırken, emek maliyetinin yüksek olması ise şirketlerin yeni ürünlerin üretiminde emek kullanımını minimum düzeyde tutmak istemelerine neden olmaktadır. Bu iki özelliğin bir arada bulunması ise şirketlerin piyasa taleplerini karşılamak amacıyla ürün yenilemesine giderken, emek maliyetlerini düşürmek amacıyla emek yoğun üretimi sermaye yoğun üretimle ikame etme yolunu seçecekleri bir ekonomik ortamın oluşmasına neden olmaktadır.

Vernon (1966)'a göre üretimin birinci aşamasında, ABD çok-uluslu şirketleri hiçbir doğrudan yabancı yatırımda bulunmadan, yalnızca ABD'de iç tüketime yönelik yeni ve öncü ürünler üretme eğilimindeydi. Üretimin geri kalanı yabancı piyasalara ihraç

edilmekteydi. Ürünler büyüme aşamasına doğru ilerledikçe ve talepte artış başladıkça ABD çok-uluslu şirketleri doğrudan yabancı yatırım yapmaya başlarlar ve Avrupa ülkeleri, Japonya gibi gelişmiş ülkelerde üretim yapmak amacıyla ortak yatırıma girme eğiliminde olurlar. Burada ilginç olan, çok-uluslu şirketlerin ürün yaşam döngüsünün, büyüme aşamasındaki üretimin yerel piyasalara yönelik olmasıdır. Aynı zamanda yabancı rakipler de piyasaya girmeye başlar. Sonuç olarak ABD'den yapılmakta olan ihracata olan talep azalır ve ABD tüketicileri ürünlerin bir kısmını bu gelişmiş ülkelere satın almaya başlarlar. Üretim olgunluk aşamasına doğru ilerledikçe üreticilerin maliyet düşürmelerinde sorun ortaya çıkar. İlk olarak gelişmiş ülkelere yayılan birçok doğrudan yabancı yatırım, daha sonra düşük maliyetli diğer yeni endüstrileşmiş ülkelere kaydırılır. Yerel piyasa tüketiminden ayrı olarak üretimin bir kısmı ABD ve diğer yabancı piyasalara ihraç edilir. Bu nedenle ABD ve diğer gelişmiş ülkeler ihracatçı konumdan ithalatçı konuma geçerler. Üretimin son aşamasında maliyeti minimize etmek, çok-uluslu şirket üretiminin temel görevi olur ve doğrudan yabancı yatırım dağılımı daha düşük hatta en düşük üretim maliyetli olan ülkelere doğru kayar. Çok-uluslu şirketlerin son aşamadaki üretimi yalnızca yerel piyasaya satılmakla kalmaz aynı zamanda ABD ve diğer bölgelere de ihraç edilir.

Vernon (1966), bir ürünün üç aşamadan oluşan yaşam döngüsünü şu şekilde açıklamaktadır:

Birinci Aşama: Ürün Geliştirme Süreci. Şirketin ürettiği ürün standartlaşmamıştır. Bir ürün ancak üretimde kullanılan girdiler tam olarak hesaplanabilirse standartlaşmış sayılır. Böylece ürün için gerekli olan faktörler kesin olarak bilinebilir. Standartlaşmanın olmaması, ürün hakkında hâlâ belirsizliklerin olduğu anlamına gelmektedir.

İkinci Aşama: Ürünün Olgunlaşması. Ürüne olan talep arttıkça ürün daha fazla standartlaşmaya başlar. Böylece ürünün, pazara yakın yerlerde üretilmesi gereksinimi de ortadan kalkmaya başlar. Bu da ölçek ekonomilerine doğru gelişmeyi sağlar. Beraberinde, ürünün üretim yeri kararı üzerinde etkili olur ve ürüne diğer ülkelerde olan talep artma eğiliminde ise, firmalar da üretimin diğer ülkelerde yapılmasına karar vermek durumunda kalırlar. Diğer ülkelerde üretim kararını etkileyen faktörler şunlardır: Yurt dışındaki rekabetin derecesi, yabancı ülke şirketlerinin patentli ürüne sahip olup olmamaları ve yüksek tarifelerin olup olmadığıdır. Eğer şirket yurt dışında üretim yapma kararı alırsa ve maliyetler daha düşükse bu durum, üretim yerinin maliyet açısından en etkin yer olmasını sağlayacaktır. Hatta bu durumda ana ülkeye, ev sahibi ülkedeki şubeden ihracatın oluşmasına bile yol açabilecektir. Bu yatırım, ev sahibi ülkeye yabancı şirketin ülkedeki piyasa payını kaptırmak istemeyen rakipleri tarafından daha fazla yatırım yapılması sonucunu doğurabilir.

Üçüncü Aşama: Standartlaşmış Ürün Aşaması. Bu aşama, ürünün olgunlaşma aşamasıdır. Ürünün standartlaşması en üst noktaya ulaşmıştır. Ürün satışları fiyat rekabeti yoluyla belirleneceğinden, ürünün uluslararası piyasası da oluşacaktır. Gelişmemiş ülkelerdeki düşük emek maliyeti de, şirketlerin maliyetlerini daha da düşürmek amacıyla bu ülkelerde üretim tesisleri kurmalarına neden olabilir. Az gelişmiş ülkeler büyük bir endüstriyel ekonomiye sahip olmadıkları için ürünün çok yüksek bir standartlaşma düzeyine sahip olması gerekmektedir. Ürün küçük, yüksek değerli ve ağırlık-değer oranı da yüksek olmalıdır.

1.1. Ürün Yaşam Döngüsü (Product Life Cycle) Teorisi'nde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İhracat İlişkisi

Ürün Yaşam Döngü Teorisi, Klasik Ticaret Teorisi'nin aksine bilgi ve teknolojinin sıkı bir şekilde kontrol edildiğini ve ülkeler arasında serbestçe transfer edilemediğini, araştırma geliştirme ve üretimde ölçek ekonomilerinin var olduğunu ve ürünlerin pazarlama ve üretim

özelliklerinin zaman içinde öngörülebilir değişikliklere uğradığını varsaymaktadır. Bu Teori'nin temel odak noktası, ABD'nin imalat endüstrisi doğrudan yatırımlarıdır. Bu modele göre bir ürün, ömrünün aşamaları boyunca ilerledikçe aynı zamanda uluslararası ticaret ve yatırım döngüsü ile de ilişkili olmaya başlar. Uluslararası alanda pazarlanmaya başlayan bir ürünün yaşam döngüsünde üretim yerinin, ticaretin yönü ve piyasanın yapısı açısından genel kalıpları izlediği düşünülmektedir. Yaşam standartları yükseldikçe insan emeğinin değeri de artmakta ve bu durum, hem yüksek gelirli tüketici malları hem de emek tasarruflu üretim malları gelişimini teşvik etmektedir. Yeni ürünlerin ve süreçlerin güçlü bir talebinin olduğu piyasalara yakın yerlerde oluştuğu gözlemlenmiştir. Ülkeler arasında bilgi transferi kısıtlı olduğundan, yeni bir ürünün Dünyadaki olası üreticiler tarafından eşit olarak bilinmesi zordur. Yabancı piyasalar ve endüstriyel sistemler hakkında bilgiye ulaşma ve bu bilginin maliyeti konusunda farklılıklar, piyasaya fiziksel ve kültürel olarak en yakın olan üreticilere önemli bir avantaj sağlamaktadır (Gladwin ve Giddy, 1973: 21-22). Bütün ülkelerin aynı kalkınma yolunda oldukları varsayımı göz önüne alındığında, bu durum karşılaştırmalı üstünlük kaynağı olan yeni ürün ortaya çıkarmanın avantajının, yurt dışında gelecekte talebi artacak yeni mal ve üretim süreçlerine sahip şirketlerin olacağı anlamına gelmektedir.

İlk aşamada, yeni mallar, maliyetlere bakılmaksızın hedeflenen piyasada veya bu piyasanın yakınında üretilecektir. Bu aşamada üreticiler ve tüketiciler arasında hızlı ve etkin bir iletişime gerek duyulmaktadır. Böylece üreticiler, piyasada ürün hakkında oluşan bilgileri en hızlı bir şekilde üründe yapılacak değişikliklere yansıtabilirler. Ek olarak, ürün farklılaştırmasından ve ürün üzerinde ilk olarak elde edilen monopolden kaynaklanan ürüne olan talep esnek olamayabilir. Bu nedenlerden dolayı bu aşamada ürünün maliyeti önemli bir faktör değildir ve bu nedenle yeni ürün genellikle bulunduğu ülkede üretilir. Ürünün piyasaya tanıtılması aşamasından sonra ürünün olgunlaşma süreci başlar ve bu süreç, ürün farklılaştırması sürecinden ürün standardizasyonu sürecine geçişi de beraberinde getirir (Gladwin ve Giddy, 1973: 23). Ürün Yaşam Döngüsü Modeli'ne göre, bir ürün standartlaştıkça bu ürüne olan talep daha esnek ve üretiminde gerekli olan bilgi ise daha yaygın olur. Yabancı piyasaların genişlemesi, bu piyasalarda üretim yapma isteğini artırır. Bu yatırım ayrıca, ticaret engelleri konması tehlikesi ve rakiplerin bu ülkelerde yatırım yapacağı beklentisi ile hız kazanır. Vernon'a göre, bir şirketin yabancı ülkedeki şubesi, ana ülkeden yapılan ihracatın yerini alacak ve hatta ev sahibi ülkeye ihracata başlayacaktır. Ayrıca standartlaşmanın ileri aşamalarında emek maliyetleri, üretimde kritik bir hale gelmeye başlayacaktır. Böylece, düşük emek maliyetli az gelişmiş ülkeler, üretim yeri seçiminde rekabetçi bir avantaj sunacaklardır (Barclay, 2002: 30).

Ürün standartlaştıkça, üretim daha da genişleyecek ve daha da istikrarlı bir hale gelecektir. Bu da, kitlesel üretim yoluyla oluşan ölçek ekonomileri yoluyla ortalama maliyeti düşürmeyi mümkün kılacaktır. Böylece, üretim ve pazarlama ile ilgili belirsizlikler azalır ve ürün teknolojisi kolaylıkla taklit edilebildiği için, daha fazla şirket piyasaya girer ve rekabet artmaya başlar. Bu teknolojik standardizasyon aşamasında dışarıdan siparişler de gelmeye başlar. Daha önce orta büyüklükte olan ihracat, yabancı ülkelerde gelir düzeyleri ve emek maliyetleri arttıkça daha genişlemeye başlar. Bu ihracat, teknolojik-fark ticaretini ortaya çıkarır ve malın ilk üreticisinin yurt içinde yok olmaya başlayan tekelini yurt dışına taşımaya sevk eder. Zaman ilerledikçe yabancı piyasalardaki talep hızlı bir şekilde artar, ürün ve teknolojik süreçlerdeki standartlaşma arttıkça piyasaya giriş engelleri kalkmaya ve teknolojik yayılma ve taklit olanakları artmaya başlar (Gladwin ve Giddy, 1973: 24).

Ürünü bulan lider şirketi yabancı bir ülkede yatırım yapmaya teşvik eden en önemli etken; bu şirketin hali hazırda elinde tuttuğu ihracat piyasası konumuna yönelen tehdittir.

Bu tehdit ya yerel taklitçilerden veya rakip çok-uluslu şirketlerden veya yerel tarife düzeylerinde beklenen bir artıştan kaynaklanabilir. İlk üretici firma bu durumun farkına varınca, ihracat kısa bir sürede etkin bir seçenek olma konumunu yitirecektir ve firmanın bu aşamadaki seçimi ya yatırım yapmak ya da yabancı piyasalardan vazgeçmek olacaktır. Yani yurt dışında yatırım kararı doğası gereği savunmacı ve önleyici bir girişimdir ve ihracat yoluyla hali hazırda oluşturulan piyasayı koruma amacına yöneliktir (Gladwin ve Giddy, 1973: 25).

Gruber ve diğerleri (1967), Vernon'un teorisini daha da genişletmişlerdir. Gruber ve diğerleri (1967), yabancı yatırım ve teknolojik farklılık konularına iki yeni kavram daha eklemişlerdir. Yazarlar, yabancı yatırımın ihracatı nasıl takip ettiğini analiz etmişlerdir. Bu üretimin marjinal maliyetinin azaldığı anlamına gelmektedir. Çünkü şirket ülke ve piyasaya ilişkin temel bilgiye sahiptir. Ayrıca, araştırma-yoğun endüstriler oligopol olma eğilimindedir. Oligopol endüstrilerde bireysel şirketler, doğrudan yabancı yatırımı, rakiplerin piyasada önünü kesmek için bir taktik olarak kullanırlar. Ayrıca, ABD dışında üretim maliyetleri, ulaşım maliyetlerini karşılayacak derecede düşükse, ürünün ABD'ye geri ithal edilme olasılığı da yükselmektedir. Bu durum da, yabancı ülkelerde yapılan üretimin uluslararası ticaret hacmi ve kalıbı konusunda bazı sonuçları ortaya koymaktadır. Bunlar:

- ABD'den yapılan ihracatın uluslararası üretimle ikame edilmesi,
- Avrupa içindeki uluslararası ticaret kalıbının değişmesi,
- Avrupa'daki üretim tesislerinden ABD piyasasına ihracat olasılığının ortaya çıkması.

Ürün standartlaştıkça, yüksek sermaye yoğun ve kalifiye olmayan emeğe dayalı üretim sürecine olan gereksinim artmaktadır. Bu aşamada, taklit kolaylaşır ve maliyetleri düşürmek zorunluluk haline gelir. Bu durum da, düşük emek maliyeti arayışı, üretimin yerinin gelişmekte olan ülkelere kaydırılması sonucunu doğurabilir. ABD'ye olan ithalat artmaya devam eder. Böylece ABD, kademeli bir şekilde üretim yeri olma avantajını kaybetmeye başlamaktadır.

Ürün Yaşam Döngü Teorisi ile ilgili pek çok teorik ve ampirik sorunlar bulunmaktadır. Teori, ampirik olarak Vernon'un temel odak noktası olan imalat sanayisini de kapsayan pek çok endüstri için doğru sonuçlar ortaya koyamamaktadır. Teori, üretim kalıplarını ve yenilikçi ürünlerin dağılımını tahmin etmekte yetersizdir. Doğrudan yabancı yatırım akışları arttıkça ve üretim kalıpları daha da karmaşık hale geldikçe, teorinin tahmin gücü de azalmaktadır. Teorik olarak Vernon, diğer ürün farklılaştırma stratejileri ile kıyaslandığında doğrudan yabancı yatırım tercihini açıklayamamaktadır. Vernon'un teorisi, tarife engellerini ve diğer ulaşım maliyetlerini aşmak için ihracattan doğrudan yabancı yatırıma kayışı açıklamaktadır ancak, bunu yaparken, lisanslama ve idari sözleşmeler gibi diğer seçenekleri dışlamaktadır. Vernon'a göre doğrudan yabancı yatırım, savunmaya yönelik bir harekettir ve ticarete ikinci-en-iyi konumuna sahiptir. Ayrıca bu teori, daha çok ülke düzeyindeki yer seçimi ile ilgili faktörler yerine firmaya özgü amaçlarla ilgilenmektedir (Dreyhaupt, 2005: 29). Özetle, Vernon'un Ürün Yaşam Döngüsü Teorisi; üretimin neden, ne zaman ve nerede yapılacağına dair dinamik Doğrudan Yabancı Yatırım sürecine odaklanmaktadır. Yakın geçmişte, Ürün Yaşam Döngüsü Teorisi'nin uluslararası ticaret ve üretime uygulanabilirliği azalmıştır. Vernon'un bizzat kendisi de bu gerçeği görmüştür. Vernon'a göre, endüstrileşmiş ülkelerin ulusal gelirlerinin birbirine yakınlaşması ve çok-uluslu şirketlerin coğrafi dağılımı Teori'nin varsayımlarını zayıflatmıştır. Teori ancak, daha uluslararası bir üretim ağına ve deneyime sahip olmayan yeni çokuluslu şirketlere uygulanabilmektedir. Vernon yine de Teori'nin, gelişmekte olan ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırımın yerini açıklamada yararlı olduğunu savunmaktadır (Barclay, 2002: 31).

2. Uçan Kazlar (Flying Geese) Modeli

Uçan Kazlar (Flying Geese) Modeli, Japon ekonomist Kaname Akamatsu tarafından öne sürülmüştür. Akamatsu bu modeli, Japonya'daki tekstil endüstrisinin tarihsel evriminin bir analizinden derlemiştir. Akamatsu, Avrupa kapitalizminin gelişmesi ile daha düşük gelişme düzeyinde yer alan Asya'nın gelişmesi arasındaki farklılık üzerine odaklanmıştır. Modele göre, Asya'da endüstrileşmede Japonya önder rolünü üstlenmekte ve diğer ülkeler de Japonya'nın arkasından uçarak, Japon modelini taklit etmektedir.

Uçan Kazlar Modeli, doğrudan yabancı yatırımın dinamizmini artırmakta ve çok-uluslu şirket faaliyetlerinin alansal dağılımı üzerine odaklanmaktadır. Bu Model ayrıca, belirli bir kalkınma ekonomi politikası ve coğrafi stili de ifade etmektedir. Akamatsu'nun orijinal formülasyonunda uçan kazlar benzetmesi, Japonya içindeki endüstrileşmenin doğasını ortaya koymak için kullanılmıştır. Bu Model, ters mühendislik (reverse engineering)* felsefesine derin bir adanmışlığını ve Japon ulusunun Dünyanın teknoloji liderlerine yetişme ve onları geçme isteğini yansıtır (Eddington ve Hayter, 2000: 283).

Uçan Kazlar Modeli, daha sonraları Kojima tarafından (1973, 2000) doğrudan yabancı yatırıma çok-uluslu şirketlere dayalı büyümeye uygulanmıştır. Bu genişletilmiş Uçan Kazlar Paradigması'na göre, ev sahibi ülkeler, serbest ekonomi bağlamında endüstriyel ilerleme ve öğrenme sürecine girerler. Bu sürece girdikçe ve sanayileştikçe ana ülkeden gelen doğrudan yabancı yatırım türü de daha nitelikli işlere doğru değişir. Sonuçta da, daha basit faaliyetler kademeli olarak daha gelişmiş ev sahibi ülkelere, yeni gelişmekte olan ev sahibi ülkelere doğru kayar. Uçan kazlar süreci, hem ticaretin temelini güçlendirmekte, hem de bu ticaretten yararlanmaktadır.

2.1. Tarihsel Süreçte Uçan Kazlar Modeli

Kültürel olarak ele alındığında, uçan kazlar terminolojisi, bazı özel anlamlar taşımaktadır. Klasik Çin literatüründe bu kavram, liderlik ve bir ulus devletteki ortak davranışa dayalı düzeni sembolize etmektedir. "Λ" geometrik şeklinde yol alan kazların uçuş modeli iki önemli niteliğe sahiptir: Takım dayanışması ve eve dönme isteği.

"Doğu Asya Uçan Kazlar Bölgesel Ekonomik Bütünleşmesi" kavramı 1930'lu yıllarda Akamatsu tarafından oluşturulmuştur. Akamatsu'nun geliştirdiği Uçan Kazlar Teorisi'nde endüstrileşme, ekonomik bütünleşme yoluyla gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere yayılabilir. Geniş anlamda bu Model, Doğu Asya Ekonomik bütünleşmesinin şeklini ve özelliklerini incelemek için kullanılmıştır.

Uçan Kazlar Teorisi'nin varsayımı'na göre, bu bölgedeki bir grup ülke, Japonya en önde olmak üzere, katmanlar halinde birlikte uçmaktadırlar. Her bir katman, ülkelerin ulaştıkları ekonomik gelişme aşamalarını göstermektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Japonya, Asya ülkelerine liderlik yapmak için ilk çabayı göstermiştir. O günlerde Japon Hükümeti, acımasız bir genişleme politikası izlemekteydi. Bunun sonucu da, "Büyük Doğu Asya Ortak Refah Alanı" adı altında ilk uçan kazlar aşamasının oluşturulmasıydı. Bu süreç sırasında Japonya, bölgedeki pek çok ülkeyi askeri olarak işgal etmiş, acımasızca yönetmiş, kendi değerlerini ve Dünya görüşlerini zorla bölgedeki ülkelere empoze etmiştir. Aynı

* Bir aygıtın, objenin veya sistemin; yapısının, işlevinin veya çalışmasının, çıkarımcı bir akıl yürütme analiziyle keşfedilmesi işlemidir. Bu yöntem, genellikle orijinalinden kopyalamadan onunla aynı şeyi yapan yeni bir alet veya yazılım yapmaya çalışır ve sıklıkla bir şeylerin (örneğin; makine veya mekanik alet, elektronik komponent, yazılım programı gibi) parçalarına ayrılması ve çalışma prensiplerinin detaylı şekilde analizini içerir.

zamanda Japon Hükümeti Batılı ülkelere karşı da düşmanca bir tutum takınmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya'nın yenilmesi, ilk uçan kazlar denemesinin de sonunu hazırladı. Savaştan sonra, Japonya Doğu Asya'da bir üretim ağı kurarak bölgesel bütünleşme için diğer bir girişimi başlatmıştır. Böylece Uçan Kazlar Modeli'nin ikinci denemesi ortaya çıkmıştır (Xing, 2007). 1945'ten sonra Uçan Kazlar Modeli yeniden geri dönmüş ve Japonya, emek yoğun karşılaştırmalı üstünlüğe bağlanma politikasını reddederek, daha sofistike ve katma değeri yüksek olan endüstrilerin karşılaştırmalı üstünlüğünü teşvik etmeye başlamıştır. Buna göre, her bir öncü endüstri ithalat, ulusal üretim (ithal ikame) ve ihracatın aşamalarından uçarlar (geçerler) ve bu süreç diğer bir endüstri tarafından uygulanır. Bu görüşe göre, yerel teknik know-how ve sermaye malları da uçan kazlar prensipleri doğrultusunda evrimleşir ve homojen endüstrilerin kurulmasına temel hazırlar (Edgington ve Hayter, 2000: 283).

1950'li yıllarda Japonya geliştikçe, modern sektördeki ücret geliri, sektörde artan etkinlik ile beraber yükselmiştir. Japon emek piyasasına girenlerin sayısının azalması, geleneksel endüstrilerin emek sıkıntısını daha artırmıştır. Etkinliğin artışıdaki yavaşlama, geleneksel Japon şirketlerinin Dünya piyasasından çekilmelerini kaçınılmaz kılmıştır. Ancak, bu Japon şirketleri, doğrudan yabancı yatırım yoluyla kârlı bir hale getirilebilecek olan bilgi sermayesine sahiptiler. Bilgi sermayesinden yararlanmayı, Tayvan gibi düşük ücretli ekonomilerdeki yerel şirketlerle ortak girişimlerde bulunarak sağladılar. Japon şirketlerinin üretim ve pazarlamadaki tavsiyeleri, bu ülkelerin de Dünya piyasalarına açılmalarını sağlamıştır. Endüstriyel yapının geliştirilmesi, modern sektörün yararına olurken geleneksel sektörün zararına olmuştur. Fakat aynı zamanda geleneksel sektör de, Japonya'dan Tayvan gibi ülkelere kaymıştır. Bu tür doğrudan yabancı yatırım, *Japon türü çok-uluslu şirketler* olarak adlandırılmıştır. Doğrudan yabancı yatırımın bu türü, ABD tipi doğrudan yabancı yatırıma kıyasla yabancı teknoloji aktarımına daha çok katkıda bulunur. Bu tür doğrudan yabancı yatırımlar, çoğunlukla, sektörlerin mamul mal aşamasına odaklanmakta ve üst derece malların arzını da yüksek ücretli ekonominin ellerine bırakmaktadır. Yabancı yatırımın bu türü, yatırım malları üretimini yüksek ücretli ekonomiden, düşük ücretli ekonomiye kaydırmak için "kullanarak öğrenme süreci"ni benimsemektedir (Tung, 2006: 13).

Bu aşamada, Japonya ve ikinci katmanda uçan kazlar (Güney Kore, Tayvan, Singapur, Hong Kong) Batı Bloku'nun üyeleri olmuş ve ABD'nin liderliğindeki kapitalist Dünya düzeninden faydalanmaya başlamışlardır. Bu jeopolitik olarak desteklenen bölgesel ekonomik gelişme türü de, 1980'li yılların sonunda Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile beraber son bulmuştur. Dahası, Çin'in aniden ortaya çıkışı ve 1997 Asya Ekonomik Krizi ikinci aşamayı kesintiye uğratmış ve aynı zamanda Asya türü kapitalizm ve Asya değerleri konusunda evrensel bir tartışmanın başlangıcı olmuştur.

Dünya sistemleri terminolojisinden bakıldığında*, Akamatsu'nun "Emeğin Bölgesel Dağılımı Teorisi"nin yapısı şöyle tanımlanabilir: Merkezde Japonya, Japonya'nın arkasında yarı çevre (Kore ve Tayvan) ve çevre olarak da bu ülkelere ham madde sağlayan ve çok büyük piyasalara sahip olan Asya'nın geri kalan ülkeleri. Bu piramitsel yapının yeniden inşası, savaştan hemen sonra ABD'nin temel hedefiydi. Tek fark, merkezin yerini ABD alacaktı. Japonya yarı çevre, Asya'nın geri kalan ülkeleri de ABD ve Japon ekonomileri için çevre durumunda olacaktı (Xing, 2007). Bölgesel ekonomik gelişmenin Uçan Kazlar Modeli'ne göre, Japonya lider kaz olarak ikinci katmandaki (daha az gelişmiş ülkeler) kazlara liderlik yapmakta, bu ikinci katmandakileri de üçüncü katmandaki kazlar (en az gelişmiş ülkeler) izlemektedir.

2.2. Uçan Kazlar Modeli'nde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İhracat İlişkisi

Akamatsu'ya göre Uçan Kazlar Modeli, az gelişmiş bir ülkenin ekonomisinin gelişmiş ülkelerle ekonomik ilişkiye girdikten sonraki gelişmesini göstermektedir. Akamatsu, 1935 yılında yayınlanan makalesinde ilk olarak, endüstriyel gelişmenin Uçan Kazlar Modeli'ne değinmiştir. Akamatsu Japonya'nın tekstil endüstrisi örneğini ele alarak belli bir endüstrideki ürünün gelişmesini analiz etmiştir. Bu Uçan Kazlar Modeli'nin en temel türü olan *endüstri içi (intra-industry) yönü* olarak tanımlanabilir. Bu temel tür daha sonraları, gelişmekte olan bir ülkedeki endüstrilerin sırayla ortaya çıkışına ve gelişmesine uygulanabilir. Bu da Uçan Kazlar Modeli'nin *endüstriler-arası (inter-industry) yönüne* işaret eder. Ekonomik olarak birbirine bağımlı ülkelerdeki endüstrileşmenin "Endüstriler-arası Uçan Kazlar Modeli" ile bir araya getirilmesi, bu modelin *uluslararası yönünü* ortaya çıkarır. Bu modelin uluslararası yönü, endüstrilerin gelişmiş ülkelere transfer sürecini ifade etmektedir (Kojima, 2000).

Uçan Kazlar Modeli'nin bu farklı türleri, farklı teoriler değildir, yalnızca aynı ekonomik olayın farklı yönlerini ele almaktadır. Bununla birlikte, Model'in yalnızca bir yönü üzerine odaklanmak (ki bu günümüzde uluslararası yönüdür) Uçan Kazlar Yaklaşımı'nın diğer yönlerinin belirttiği süreçlerin göz ardı edilmesine neden olabilir. Akamatsu Uçan Kazlar Modeli'nin endüstri içi yönünü şöyle tanımlamıştır: Birinci dönem mamul malların ve temelde de mamul tüketici mallarının dışarıdan ithal edildiği dönemdir. İkinci dönemde, ulusal üretim ortaya çıkmakta bunu da doğal kaynakların ve üretim için gerekli spesifik makine ve araçların ithalatı izlemektedir. Üçüncü dönemde, yerel üretim sisteminin kurulması ile beraber, ihracata dayalı endüstrileşme dönemi ortaya çıkmaktadır. İlk olarak, yabancı ürünlerin ithalatı, bu ürünlere olan iç talepte artışın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu da yerel üretimi teşvik etmektedir. Bir ulusal bebek endüstri yarı işlenmiş malları, tam işlenmiş mal haline getirecek düzeyde geliştiğinde, mamul mallar ithalatından, yarı mamul mal ithalatına doğru bir kayma ve ithal edilen doğal kaynakların

* **Dünya Sistemleri Teorisi** (Wallerstein, 2004), Dünya Sistem Teorisi, Dünyanın merkez ve çevre olarak bölündüğünü savunur. Ayrıca, bunlar arasında yarı çevre olarak adlandırılan ve tanımını diğerleri ile ilişkisine göre kazanan bölgeler de bulunmaktadır. Bu ayrışmada, merkez ve çevre arasında yapısal ve kurumsallaşmış bir "işbölümü" bulunmaktadır: Merkez, yüksek düzeyde teknolojik ilerlemeye sahip ve ileri düzeyde ürünler üretirken; çevrenin rolü, merkezin temsilcilerine ham madde, tarımsal ürün ve ucuz işgücü sağlamaktır. Ayrıca, yarı çevre adı ile adlandırılan merkeze göre çevre, çevreye göre merkez eğilimi gösteren bir bölge vardır. Yarı çevre bölgeler, merkez ile çevre arasındaki derin uçurum içindeki aşırı uçları temsil etmektedir. Başka bir ifade ile merkezden uzaklaşan devletler veya çevreden kopup merkeze yaklaşan devletleri temsil ederler.

miktarında da bir artma ortaya çıkmaktadır. Ulusal üretim, ulusal talebi geçtikten sonra, ihracat başlamakta ve gittikçe de artmaktadır (Schröppel ve Mariko, 2002: 207).

Uçan Kazlar Modeli'nde, endüstrileşmesinin bölgesel aktarımı, ticaret yönelimli doğrudan yabancı yatırım mekanizması ile kolaylaştırılmıştır. Yatırımcı bu yolla, ülkenin görece olarak avantajlı olmayan üretimini ev sahibi bir ülkeye, bu ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğünü güçlendirecek bir şekilde taşımıştır. Doğrudan yabancı yatırım yoluyla bu tür karşılaştırmalı üstünlük birikimi, üretimin ve ticaretin genişlemesini getirmekte ve ilgili bölgesel ekonomilerde doğrudan yabancı yatırım yönelimli kalkınma ile sonuçlanmaktadır. Bu tür ticaret yönelimli doğrudan yabancı yatırım, Uçan Kazlar Modeli'nin önemli bir teorik ayağını oluşturmaktadır. Doğrudan yabancı yatırım, endüstrinin basamakları boyunca geliştirilir ve pek çok gelişmekte olan ülkeye yayılır. Bu tür doğrudan yabancı yatırım yayılması, *yatırım sınırı haritası* (investment frontier map) olarak biçimlendirilir (Kojima, 2000: 376).

Akamatsu'ya göre ithalat da bir piyasanın varlığına işaret eder. İthalat sonrasında, ithal ikameci sürece yol açar ve bu süreç daha sonra endüstriyel şirketlerin kurulmasına yol açabilecek olan doğrudan yabancı yatırımların oluşmasına neden olabilir. Akamatsu'nun Uçan Kazlar Modeli'ni geliştirdiği zamanlarda doğrudan yabancı yatırımlar ekonomik gelişmede çok küçük bir rol oynamaktaydı. Fakat Akamatsu, ekonomik gelişmede yabancı etkisinin önemini farkındaydı ve ulusal üretimi ortaya çıkaracak yabancı teknoloji ve bilgi üretimi üzerine odaklanmıştı. Akamatsu, teknolojiyi diğerlerinden bağımsız bir üretim faktörü olarak kullanmamıştır. Bunun yerine, "üretken kaynaklar" terimini kullanmayı tercih etmiştir ve bununla üretimin hem maddi hem de maddi olmayan araçlarına gönderme yapmıştır. Üretken kaynakların bir bütün olarak bir ekonominin endüstriyel kısmındaki rollerini vurgulamıştır. Üretken kaynakların gelişimi, farklı endüstrilerin ve ürünlerin ortaya çıkışına yol açmaktadır ve bu durum da Uçan Kazlar Modeli'nin endüstriler-arası yönünde yansıtılmıştır (Schröppel ve Mariko, 2002: 208).

Bu modelde, lider ülkelerin sermayesi ve teknolojik yetenekleri arttıkça, emeğin niteliği ve ücreti geliştikçe kendi üretim yöntemlerini, kendilerini izleyen ülkelere devrettikleri bir uluslararası üretim devresi tanımlamaktadır. Asya Kalkınma Bankası (ADB-Asian Development Bank)'na göre, emek maliyetleri ve açıklık bu modelin en önemli temel faktörleridir. Asya Kalkınma Bankası (1999)'na göre, doğrudan yabancı yatırım yüksek emek maliyetli ana ülkeden (örneğin Japonya), düşük maliyetli ülkelere (örneğin Asya'daki yeni gelişmekte olan ülkelere) kaymıştır. Düşük maliyetli ev sahibi ülkeler geliştikçe, düşük emek maliyetli ev sahibi ülkeler grubu için (ASEAN ülkeleri ve Çin) yüksek emek maliyetli ülkeler haline gelmişlerdir. Daha da önemlisi, bu yeni endüstrileşmiş ülkeler, ihracatçı ülkeden ithalatçı ülkeye dönüşmüşlerdir ve doğrudan yabancı yatırımın değişen yeri, yeni gelişen ekonomilerin endüstrileşmelerini yakalama sürecini göstermektedir.

Genel olarak, bir ülke içindeki endüstriyel gelişme, emek yoğun mal üretiminden sermaye yoğun mal üretimine kayar ve daha sonra da daha sofistike malların üretimine doğru yönelir. Aynı zamanda uluslararası açıdan bakıldığında, gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere doğru endüstrilerin yeniden dağılımı süreci ortaya çıkmaktadır. Bu Model'e göre, çok-uluslu şirket şubeleri, ev sahibi ülkenin düşük üretim maliyeti için gerekli olan faktör donatılarını kullanarak, ev sahibi ülkenin ihracat performansını artırmaktadır. Çok-uluslu şirket şubelerinin artan ihracat rekabetçiliği de, ev sahibi ülkenin ihracat performansını doğrudan artırmaktadır. Dahası, doğrudan yabancı yatırım transferi, ayrıca faktör donatılarının kullanılabilirliği ve kalitesi açısından geride bulunan ev sahibi ülkeye yeni teknoloji, sermaye teçhizatı ve imalat uzmanlığı getirmektedir. Bu nedenle, doğrudan yabancı yatırımın yayılma etkileri sayesinde, yerel şirketlerin ihracat yeteneği de tetiklenmiş olmaktadır.

Uçan Kazlar Modeli, Japonya'nın uzun dönemli ters mühendislik felsefesine dayanan endüstrileşmesinde öğrencilikten öğretmenliğe evrimleştiğiçe, bu ulusal yapısal dönüşümün bir metaforu olarak geliştirilmiştir. Bu felsefe, dışarıdan teknolojiyi kopyalama ve yeniden yapılandırmayı evrensel yenilikçi liderliğin gerekli bir adımı olarak öngörmektedir. Ulusal sektörel dönüşümün bir metaforu olarak bu modelin üç özelliği özellikle önemlidir. Birincisi, öncü sektörlerle yapılan vurgu, Japon politikalarında bunlara öncelik verildiği anlamına gelmemektedir. Gerçekte Japon şirketleri, olgun endüstrilerin Japonya'da yaşamını devam ettirmelerini amaçlamıştır. Fakat bu eğilimi devam ettirmek son yıllarda gittikçe zorlaşmaktadır. İkinci olarak, Japonya'da Meiji dönemi ve 1945'ten sonra yaşanan dönüşümler otomatik veya kesin sonuçlu değildir. Üçüncüsü, orijinal modelde, Uçan Kazlar ulusal bir stratejidir ve ters mühendislik, dışarıdan gelecek doğrudan yabancı yatırımları geçici olarak gösteri ve ortaklık rolüyle sınırlandırmıştır. Japonya'nın 1930'lardaki Alman kimyasal şirketleri ve 1950'lerdeki Avrupa otomobil şirketleri gibi güçlü çok-uluslu şirketlerden yararlandığı zamanlarda bile bu düzenlemeler geçici veya birkaç yıl sonra ortadan kaldırılan ortak girişim şeklinde olmuştur. Elektronik endüstrisinde, Japon şirketleri lisans ve orijinal donanım imalatı yoluyla yabancı teknolojiyi almışlardır. Japon düşüncesine göre, en azından kalkınmanın ilk aşamalarında endüstriyel liderlik ve yabancı kontrolü birbiri ile uyumlu değildir (Hayter ve Edgington, 2004: 8). Buna göre, ilk aşamada önemli olan olgu endüstriyel liderliğin kazanılmasıdır. Ancak endüstriyel liderliğin kazanılmasından sonra bir sektörün yabancı yatırımcılara açılması uygun görülmektedir.

2.3. Uçan Kazlar (Flying Geese) Modeli'nin Ürün Yaşam Döngüsü Teorisi ile İlişkisi

Akamatsu'nun Uçan Kazlar Modeli ve bu modelin sonraki yorumları, Vernon'un 1960'larda geliştirdiği teorinin öncüsü veya daha betimleyici versiyonu olarak görülmektedir. İki teori birbirine çok benzer olarak sunulmaktadır. İki teori arasındaki farklılığın farkında olan Japonya'dan ve diğer Asya ülkelerinden pek çok akademisyen, Uçan Kazlar Modeli'ni tanımlamak için "ürün yaşam döngüsünü yakalama (catching-up product cycle)" ve ürün döngüsü (product cycle) terimlerini kullanmışlardır. Bu da yanlış anlamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Yamazawa, 1990: 13).

Uçan Kazlar Modeli, bir ülkeden diğerine kayan endüstrilere uygulanacak şekilde genişletilmiştir. Bu model, olgun ürünlerin düşük ücretli bölgelere kayacağını öngören uluslararası yatırımın Ürün Yaşam Döngüsü Modeli ile yakından ilgilidir. Böylece Uçan Kazlar Modeli bir endüstrinin aşamalı bir sıra ile genişleyeceğini öngörmektedir. Bu süreç Japonya'dan yeni endüstrileşmiş ülkelere doğru kayan olgun ürünlerle başlar, ASEAN ülkeleri, Çin, Vietnam ve Hindistan tarafından izlenir. Bu Model, sermaye mallarında, bileşenlerinde ve iş hizmetlerinde doğrudan yabancı yatırıma izin vermektedir (Edgington ve Hayter, 2000: 283). Batı'da Akamatsu'nun fikirleri, Vernon'un Ürün Yaşam Döngüsü Teorisi'nin bir versiyonu ya da tamamlayıcısı olarak yorumlanmıştır. Vernon'a göre, çok-uluslu şirketlerin doğrudan yabancı yatırımları düşük emek maliyetli ülkelere doğru yönelmektedir. Bu yoruma göre, Ürün Yaşam Döngüsü Teorisi gelişmiş bir ülkenin bakış açısını yansıtırken, Uçan Kazlar Modeli ise aynı durumu, yatırımı pasif olarak kabul eden ülkenin bakış açısından tanımlar.

Kwan (1994: 83), Uçan Kazlar Modeli ile Ürün Yaşam Döngüsü Modeli'ni birbirinden ayırmaktadır. Buna göre, Ürün Yaşam Döngüsü Modeli, ulusal faktör donatıları sabitken, üretim sürecindeki değişiklikleri vurgulamakta, Uçan Kazlar Modeli de faktör donatılarındaki değişiklikleri varsaymaktadır. Fakat bu ayırım, iki model arasındaki benzerliklerle kıyaslandığında çok belirgin değildir. Çünkü her iki model de ürün döngü

benzetmesine ve doğrudan yabancı yatırımın merkezi rolüne dayanmaktadır. Uçan Kazlar Modeli'nin ürün döngü mekanizması yorumunda, teknoloji ve know-how, ev sahibi ülkelere doğrudan yabancı yatırım tarafından transfer edilir.

Vernon'un Ürün Yaşam Döngüsü Teorisi, üretim tesislerinin yeri konusunda karar veren bireysel bir şirket perspektifine dayanmaktadır. Vernon, farklı ürünler arasında teknik olarak sofistike olup olmadıkları açısından değil, ürünlerin olgunluk ve standartlaşma derecelerine göre ayırım yapmaktadır. Yeni ürünler; önce olgun, daha sonra da standartlaşmış ürün aşamalarına geçtiğinde, üretim yeri en gelişmiş ülke olan ABD'den diğer endüstrilemiş ülkelere ve daha sonra da gelişmekte olan ülkelere kaymaktadır (Schröppel ve Mariko, 2002: 214). Her iki teorinin üretim faaliyetlerinin yerinin değişmesi ile ilgili olarak ortaya koydukları sonuçların benzerliğine karşın, her iki teorik yaklaşım ekonomik gelişme süreci analizleri açısından önemli ölçüde birbirinden ayrılmaktadır.

Her iki teori arasındaki temel farklılık şöyle açıklanabilir: Uçan Kazlar Modeli, gelişmekte olan ülkelerdeki endüstrilerin sırasal gelişimi üzerine odaklanırken, Ürün Yaşam Döngüsü Teorisi, belli bir ürünün yaşam döngüsü süresindeki üretim yerine odaklanmaktadır. Her iki yaklaşım, aynı olayın ve analizin farklı yönlerini ele alıyor gibi görünse de, gerçekte ekonomik faaliyetin belirli yönlerine odaklanmakta ve diğerlerini sabit olarak ele almaktadır. Uçan Kazlar Modeli, gelişmiş ülkelerdeki yeni ürün buluşunu dışsal sabit olarak ele alırken, Ürün Yaşam Döngüsü Teorisi her bir ülkenin teknoloji düzeyini sabit ve statik olarak ele alır. Yani, Ürün Yaşam Döngüsü Teorisi, gelişmekte olan ülkelerin nasıl artan miktarlarda standartlaşmış ürün ürettiklerini göstermekte fakat ülkelerin ekonomilerini nasıl geliştireceklerini ve böylece ekonomik gelişmenin bir üst aşamasına nasıl geçeceklerini açıklayamamaktadır. Ürün Yaşam Döngüsü Teorisi, uluslararası şirketlerin faaliyetlerini açıklayan bir model olarak değil, genel olarak emeğin "Emeğin Uluslararası Dağılımının Evrimi Modeli" olarak düşünülmektedir (Schröppel ve Mariko, 2002: 215).

3. Yeni Büyüme (New Growth) Teorisi

Eski Büyüme Teorileri, üreticiler tam rekabet piyasasında faaliyet gösterdiklerinde, yeniliklere ayrılacak kaynaklarının kalmadığını varsayılmaktaydılar. Yeni Teoriler'e göre, bir ekonominin yenilikçi olması ve dolayısıyla büyümesi için eksik rekabet piyasasının var olması gerekmektedir. Büyüme, kâr arayan üretici davranışlarından kaynaklanmaktadır ve buluş yapanlar yalnızca rekabetçi piyasa kârının değil, tekel kârının peşindedir. Teoriye getirilen bu yenilik, tekel gücünün büyümeyi nasıl sağladığını da göstermektedir. Tekel ancak, bir buluştan kaynaklanıyorsa büyüme gerçekleşecektir. Yeni büyüme teorisyenleri, yatırımlarının temel belirleyicisinin "ekonomiye yenilik akışı" olduğunu söylemektedir. Söz konusu yenilikler dışsal değildir, yalnızca kâr arayışının bir sonucudur. Oysa Solow (1956)'un teorisinde büyüme dışsaldır, çünkü ekonomi kendi olanaklarını kullanmamaktadır. Yeni Büyüme Teorisi'nde ise yenilikleri yani, teknolojik ilerlemeyi ortaya çıkaran faaliyetler ayrılmaktadır. Bu teoriler emek ve sermayeyi normal üretimden, Ar-Ge'ye yönlendirmektedir. Ar-Ge'ye daha fazla kaynak aktarıldıkça, yeni buluşların ortaya çıkması daha hızlı olmakta ve bu da büyümenin hızını artırmaktadır. Böylece büyüme içsel (endogenous) olmaktadır.

Yeni Büyüme Teorisi ayrıntılı bir şekilde ele alınmadan önce, kıyaslama yapma olanağı sunmak amacıyla Eski Büyüme Teorileri'ne de ayrı bir başlık altında değinilecektir.

3.1. Eski Büyüme Teorileri

Büyüme teorileri üç grupta toplanabilir. İlk grupta tasarruf ve yatırımların büyümedeki rolüne vurgu yapan Post-Keynesyen teoriler yer almaktadır. İkinci grupta, teknik ilerlemenin büyümedeki rolüne vurgu yapan Neo-klasik modeller yer almaktadır. Yeni

Büyüme Teorileri ise Ar-Ge, beşeri sermaye birikimi ve dışsallıkların büyümedeki rolüne değinmektedir. Yeni Büyüme Teorileri'nin temel kaygısı, gayri safi milli hâsıla büyüme oranını içselleştirmektir. Bu da sonuçta, yatırım oranının içselleştirilmesini gerektirmektedir. Çünkü son tahlilde büyümeyi, faktör birikimi açıklamaktadır. Fakat faktör birikiminin artması sermaye stok getirilerinin azalmamasına bağlıdır. Yani yatırımın sosyal getiri oranı, yatırımın özel getiri oranından daha yüksek olmalıdır. Sosyal ve özel getiri oranındaki bu farklılık ile özel yatırımın bireysel faaliyetleri bilgi birikimine katkıda bulunur. Bu da sermaye stokunun verimliliğini artırır. Bunlara ek olarak, farklı şekillerde ortaya çıkan bilginin yayılma etkisi ve dışsallıklar da toplamda büyümeye katkıda bulunur. Bu fikir özet olarak, Romer (1986) tarafından ortaya konulmuştur. Buna göre, bilgi ve Ar-Ge'ye yapılan yatırımın Azalan Getiriler Kanunu'na bağlı olduğu varsayılmaktadır. Fakat üretimde bu bilgiden yararlanılması Artan Getiriler Kanunu'na tabidir. Ayrıca yeni bir bilginin sonucu ortaya çıkan ürün, patentler yoluyla korunabilirken, bu bilginin üretimde yararlanılmadan korunması olanaklı değildir. Kısaca Büyüme Teorisi, yaparak öğrenme sürecini ve büyümeyi teşvik eden bu öğelerin varlığı durumunda, sermaye girdisinin azalan getiriler sürecine girmeyebileceğine vurgu yapmaktadır. Özet olarak dışsallıklar, beşeri sermaye ve yaparak öğrenme süreci İçsel Büyüme Teorisi'nin temel taşlarını oluşturmaktadır (Balasubramanyam, Salisu ve Sapsford, 1996: 94).

Arthur Lewis'in İki Sektörlü Büyüme Modeli belki de bugüne kadarki en tutarlı büyüme teorisidir. Bu teoriye göre büyüme, emeğin geleneksel sektörden (çoğunlukla tarım sektöründen), modern sektöre transfer edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Modern sektör kavramından genellikle üretim tesisleri ve fabrikalar anlaşılmalıdır. Lewis'e göre geleneksel sektörde emek boldur, çünkü bu sektör kapitalizm öncesi aile girişimleri şeklinde üretim yaptığından gereğinden fazla emek kullanmaktadır. Eğer bu emek fazlası, modern sektöre kanalize edilirse, tüm işçilerin verimliliği artacak ve ekonominin piyasa yönelimi artacaktır (De Castro, 1998).

Robert Solow (1956)'un Neo-klasik Teorisi'nin temel varsayımına göre, bütün ekonomilerin emeği ve sermayeyi üretime veya toplam gelire dönüştürebilecek tek bir üretim formunda aynı küresel teknolojiye ulaşma olanağı bulunmaktadır. Ancak bu bütün ekonomilerin teknolojiye aynı bileşim oranında sahip oldukları anlamına gelmemektedir. Bazıları işçi başına daha fazla sermayeye sahip olabilir ve daha sermaye yoğun teknikler kullanabilir. Her bir ekonomideki aktörler gelirlerinin bir kısmını tasarruf etmeye yönelebilirler. Şayet bu tasarruflar yatırıma dönüşürse, sermaye stokunu artırıcı etki yapar. Eğer sermaye emekten daha hızlı büyürse bu durumda, gayri safi milli hâsıla da emekten daha hızlı büyür ve işçi başına gelir de artar. Yani, büyüme gerçekleşir.

Solow (1956) 'un mantığının sonucu şudur: Ekonomi, sermaye birikiminin hangi aşamasında olursa olsun, tasarruf oranı ne kadar yüksek olursa olsun veya emek gücünün büyüme oranı ne kadar düşük olursa olsun, her bir ekonomide sonuçta sıfır büyüme oranı gerçekleşecektir. Gayri safi milli hâsıla büyümeye devam edecektir ancak, bu durum yalnızca emek gücünün büyümesi oranında gerçekleşecektir. Bu da işçi başına geliri sabit hale getirecektir. Solow (1956)'a göre bu durumun ortaya çıkmasının nedeni şudur: Eğer sermaye emekten daha fazla büyürse sermayenin verimliliği azalacaktır ve her bir ek birim tasarruf, daha az ekstra çıktı oluşturacaktır.

Ekonominin bu stagnasyon (gayri safi milli hâsıla hızının ortalamadan daha düşük bir hızda büyümesi ve ekonomideki büyüme hızının kesilmesi) durumundan kurtulabilmesinin tek yolu teknolojik ilerlemedir (yani, sermaye ve emeğin daha fazla üretmesine ve sonuç olarak daha fazla gelir oluşumuna yol açacak yeni yöntemler ve bilgi). Fakat yeni kalkınma teorileri bu yöntemi eleştirmektedir. Solow'un varsayımına göre bütün piyasalar tam rekabet kurallarıyla işlemektedir. Şirketler emeğe ve sermayeye piyasanın belirlediği ücreti

ödeyeceklerdir. Bu durumda araştırmacılara ve icat yapanlara gelirden ödenecek pay kalmamaktadır. Teknoloji ekonominin dışından gelmektedir ve teori buna ödenecek bir kaynak bulamamaktadır (De Castro, 1998).

3.2. Yeni Büyüme Teorisi'nin Katkıları Bağlamında Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İhracat İlişkisi

Yeni Büyüme Teorisi, ekonomilerin büyümelerine neden olan faktörler nelerdir sorusuna yanıt aramaktadır: Neden bu günün Dünyası yüzyıl öncesine göre daha zengindir? Neden bazı ülkeler diğerlerinden daha fazla büyümüştür? Yeni Büyüme Teorisi, aynı zamanda kaynağa-dayalı ekonomiden bilgiye-dayalı ekonomiye geçiş sürecini de anlamamıza yardımcı olmaktadır. Teoriye göre, bilgiyi yaratan ve yayan yeni bilgiler ulusların, toplumların ve şirketlerin kalkınmasını şekillendiren kritik bir faktördür. Cortraight (2001)'e göre Yeni Büyüme Teorisi, ekonomi biliminde iki önemli noktayı birleştiren bir görüştür. Birinci olarak bu Teori, teknolojik ilerlemeyi ekonomik faaliyetlerin bir sonucu olarak görmektedir. Daha önceki teoriler teknolojiyi sabit ve piyasa-dışı güçlerin bir ürünü olarak kabul etmektedir. Yeni Büyüme Teorisi genellikle "içsel" teori olarak adlandırılır. Çünkü bu Teori teknolojiyi, piyasaların nasıl işlediğine ilişkin bir model olarak içselleştirmektedir. İkinci olarak bu Teori'ye göre, fiziksel araçların tersine bilgi ve teknoloji artan getirilerle karakterize edilmektedir. Artan getiriler büyüme sürecinin ardındaki itici güç olarak kabul edilmektedir. Sonuç olarak, büyüme Yeni Büyüme Teorisi'nde, Eski Büyüme Teorileri'nin tersine dışsal değil, içseldir. Bilgi sermayesine yapılan yatırım, üretim fonksiyonundaki artan getirilere katkıda bulunur. Ar-Ge'ye ne kadar çok kaynak ayrılırsa, yeniliğin oranı o kadar hızlı, büyümenin oranı da o kadar yüksek olur.

Yeni Büyüme Teorisi'nin bazı varsayımları, doğrudan yabancı yatırımların liberal bir dış ticaret ve yatırım rejimi uygulayan ülkelerde büyümeyi teşvik etmede etkin olduğunu açıklayan uygun bir çatı oluşturmaktadır. İçsel büyüme, marjinal sermaye mallarında düşüşü önleyen mekanizmaların bir sonucudur. Bu ölçüğe göre artan getiriler; eksik rekabet, beşeri sermaye birikimi ve yayılma etkileri yoluyla oluşmaktadır. Bu konuda pek çok model bulunmasına karşın, bu modellerin birçoğu beşeri sermaye ve bilgi yayılma etkisi veya Ar-Ge içindeki dışsallıklara vurgu yapmaktadır. Yeni Büyüme Teorisi, doğrudan yabancı yatırımları tanımlayan faktörlere vurgu yapmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar teknoloji transferi, yaparak öğrenme, emeğin eğitimi gibi konulara katkıda bulunduğu oranda büyümeyi de teşvik etmektedir. Ancak, bu etkinin ortaya çıkabilmesi için bazı koşulların yerine getirilmiş olması gerekmektedir. Bu koşullar şunlardır (Balasubramanyan, Salisu ve Sapsord, 1999: 29-30):

- Doğrudan yabancı yatırımların büyümeye katkısı liberal ticaret rejimlerinde ortaya çıkmaktadır. Büyümenin sağladığı kazanımların yatırımcılar tarafından yurt dışına transfer edilebilmesi gerekmektedir. Yani, büyüme ve ihracat iç içe geçmiştir.
- Doğrudan yabancı yatırımlar tek başına yeterli miktarda beşeri sermaye transfer edemez. Yalnızca var olan beşeri sermayeyi artırır. Yani, doğrudan yabancı yatırımların büyümeyi teşvik edebilmesi için belli bir düzeyde beşeri sermaye donatısının olması gerekmektedir.
- Beşeri sermayenin doğrudan yabancı yatırımlar ile birlikte kullanılması ve bunlardan fayda sağlanması aynı zamanda, üretilen mallar için yeterli bir yerel piyasanın varlığını da gerektirmektedir. Diğer bir ifadeyle, doğrudan yabancı yatırımların yalnızca politika teşvikleri yoluyla çekilmesi ve beşeri sermaye için eğitime yatırım yapılması ihracat bölgelerinin oluşması sonucunu doğurabilir. Doğrudan yabancı yatırımlar, beşeri sermaye yatırımları ile koordineli olmak zorundadır. Bu da ancak, yerel bir piyasanın var olduğu durumlarda ortaya çıkabilir.

• Doğrudan yabancı yatırımların teknoloji ve becerinin yayılmasındaki etkileri, yalnızca doğrudan yabancı yatırımların gelmesi ile ortaya çıkmamaktadır. Bu etkilerin etkin politikalarla şekillendirilmesi gerekmektedir. Bu politikalar, yerel şirketlerin hem Ar-Ge hem de ulusal üretimde etkin bir rekabet göstermelerini içermektedir. Yani, doğrudan yabancı yatırımlar yoluyla büyüme ikili (dual) bir yapı gerektirmektedir.

Yeni Büyüme Teorisi'ne göre, büyümeyi teşvik eden faktörlerin çoğu doğrudan yabancı yatırımlar ile büyüme ilişkisini açıklayacak şekilde geliştirilebilir. Doğrudan yabancı yatırımların uzun bir süredir gelişmekte olan ülkeler için temel bir teknoloji ve know-how kaynağı olduğu söylenmektedir. Gerçekte, doğrudan yabancı yatırımlar, yalnızca üretim için gerekli know-how'u değil, aynı zamanda bu yatırımı diğer yatırım türlerinden farklı kılan ve portföy sermayesi ve yardımları da içeren yönetim becerilerini de transfer etmektedir. Dışsalıklar veya yayılma etkileri, doğrudan yabancı yatırımların ev sahibi ülkeye yaptığı temel katkılar olarak görülmektedir. Teknik ilerlemenin gelişmekte olan ülkelerin büyümesindeki payının genel olarak düşük olduğu söylenmektedir. Bunun temel nedeni, bu ülkelerin çoğunun görece olarak düşük miktarda beşeri sermayeye sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında başlangıçta beşeri sermaye açısından ortaya çıkan farklılıklar, gelişmekte olan ülkeleri yeni bilgi üretecek Ar-Ge faaliyetlerine yatırım yapmaktan alıkoymaktadır. Bu gerçek, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında gözlemlenen ticaret şeklinde de ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ülkeler daha çok beceri gerektiren mallar ihraç ederken, gelişmekte olan ülkeler ise, daha az beceri gerektiren mal ihracatına yoğunlaşmaktadır. Beceriler arasındaki bu farklılık doğrudan yabancı yatırımlar yoluyla giderilebilir. Yüksek oranlarda beşeri sermayeye sahip gelişmiş ülkelerde üretilen bilgi, doğrudan yabancı yatırımlar yoluyla gelişmekte olan ülkelere aktarılabilir. Gelişmekte olan ülkelere aktarılan bilgi genel olarak o ülkede yatırım yapan şirkete aittir. Fakat bilgi ve teknoloji emek eğitimi, yerel yönetim ve yabancı şirketlerle o şirketlere girdi sağlayan yerli şirketler arasında kurulan bağlar yoluyla yerel şirketlere de geçebilir. Ek olarak yerel şirketler, izleyerek de öğrenebilirler (learn by watching). Ekonomide üstün teknolojiye sahip yabancı şirketlerin bulunması, rekabetçi güçlerini kaybetmek istemeyen yerel şirketleri de öğrenme sürecine yatırım yapmaya zorlayabilir. Sonuç olarak, yerel şirketlerin yatırımlar yoluyla artırdıkları rekabet de yabancı şirketleri ev sahibi ülkeye daha üstün kalite, yüksek teknoloji ve know-how getirmeye zorlayabilir. Kısaca, ithal edilen beceriler, ev sahibi ülkede sermaye stokunun marjinal verimliliğini artırarak büyümeyi teşvik eder (Balasubramanyan, Salisu ve Sapsord, 1996: 95). Bu açılarından değerlendirildiğinde, Yeni Büyüme Teorisi, doğrudan yabancı yatırımların büyümede önemli potansiyel bir faktör olduğu tezini desteklemektedir.

4. Doğrudan Yabancı Yatırımın İhracata Etkisine Yönelik Teorik Yaklaşımlara Yönelik Literatür Taraması

Bu başlık altında, incelenen üç teorik yaklaşıma yönelik yapılan çalışmalara sırasıyla değinilmiştir. **Ürün yaşam döngüsü teorisini** bazı ampirik çalışmalar hala desteklemektedir. IMF'de bir ekonomist olan Mullor-Sebastian (1983), altı ABD endüstrisini kullanarak ürün yaşam döngüsü test etmiştir. "Endüstri genişliği" bakış açısıyla analiz edildiğinde, ulaştığı sonuçlar Vernon'un teorisine güçlü bir destek oluşturmaktadır. Mal açısından incelendiğinde ise sonuçları teoriyi destekleme açısından zayıf kalmaktadır. Lutz ve Green'in araştırmasının sonuçları ise "bir bütün olarak ürün yaşam döngüsü teorisini doğrulayan sonuçlar" (1983:90)dir. Özellikle yüksek teknoloji kullanan sanayiler için teori ile ilgili güçlü bir bağlantıya ulaşımlardır. Hung (2004) çalışmasında, DYY'nin ürün yaşam döngüsü modelini Çok Uluslu Şirketlerin (ÇUŞ) üretim transferleri, Güneye teknoloji transferi ve Kuzey-Güneydeki nispi ücret değişikliklerini açıklamak için kullanmaktadır. Ona göre, üretim transferi oranları, yenilik ve taklit uluslararası ürün

döngüsünün dinamik bir genel denge modeli altında içseldir. Kuzey ve Güneyin işgücü arzının uzantıları Güneyin taklit oranını artırmaktadır. Güney işgücü arzındaki bir artış, Güneyin üretim transfer oranını etkilemez ancak, Kuzey-Güney nispi ücretini yükseltir. Kuzeyin genel işgücü arzındaki bir artış, yüksek teknoloji emeğin bir uzantısını teşvik eden üretim transfer oranını düşürür, ancak her ikisi birlikte Kuzey-Güney nispi ücret oranlarını yükseltmektedir.

Hayter ve Eddington (2000) çalışmalarında, 1985 ile 1996 yılları arasında Asya-Pasifik ülkelerindeki Japon elektronik çokuluslu şirketlerin doğrudan yabancı yatırımlarındaki mekânsal genişleme yeteneklerini **Uçan Kaz Modeli** çerçevesinde incelemişlerdir. Japon DYY ile ilgili veriler, toplam, sektörel ve firma düzeyinde analiz edilmiştir. Çalışma, özellikle uçan kazlar modeli için bir eleştiri getirmekte ve Japon DYY Asya gelişmesi için bir katalizör olarak yorumlamaktadır. Yazarlar, Asya-Pasifik bölgesindeki Japon DYY'larını on dört büyük firma için istihdam verileri ile birlikte analiz etmişlerdir. Uçan Kaz Modelini çok uluslu şirketler tarafından yapılan yatırım ve çok uluslu şirketlerin neden oldukları istihdam artışı açısından coğrafi kalıplar temelinde değerlendirmişlerdir. Ulaşıkları sonuçlar model tarafından önerilen genel kalıpları destekler niteliktedir. Ginzburg ve Simonazzi (2003) çalışmalarında, Doğu Asya, Çin ve ABD'de elektronik sektöründeki karşılaştırmalı avantajlardaki coğrafi değişiklikleri "uçan kazlar" çerçevesinde incelemişlerdir. Elektronik sektörde ilerleme söz konusu olduğunda, özellikle Asya gelişiminin en son aşamalarını yorumlamada "uçan kazlar" modelinin kapasitesi hakkında şüpheler gündeme gelmiştir. Bu çalışma konuyu hem teorik ve ampirik sonuçlar ile birlikte gerekçesiyle ele almaktadır. Teorik yönden çalışma, Kaname Akamatsu tarafından önerilen formülasyonu baz olarak almakta ancak, Akamatsu'nun orijinal teorisinin çarpıtılmış ve basitleştirilmiş versiyonuna karşı ortaya çıkan bazı eleştirel gözlemlere de yer vermektedir. Yer ve Ürün başına "karşılaştırmalı üstünlük endeksi" davranışı incelendiğinde, "uçan kazlar modeli"nin manifold endüstriyel kalkınma modelleri ile uyumlu olduğu sonucuna varmışlardır. Kalotay (2004) makalede, Akdeniz ve Avrupa'da ortaya çıkan doğrudan yabancı yatırım (FDI) kalıplarına uçan kaz metaforu uygulayarak açıklamaya çalışmaktadır. Çalışmaya göre emeğin bölünmesi, Batı Avrupa'daki içe ve dışa dönük doğrudan yabancı yatırım akışlarının ezici payı göz önüne alındığında gerçekleşen en iyi gelişmedir. Eski, orta gelirli ülkeler için, yatırım teşviklerindeki risk, Avrupa Birliği müktesebatına geçişin getirdiği belirsizlik ve üretim maliyetlerinin hızlı artış ile ilişkilidir. Bu da hem Birliğin kurallarına göre ayarlanmış genel ve özel yatırım teşvik politikalarında modernleşmeyi gerektirir. Orta ve Doğu Avrupa'nın geri kalanı için, en iyi işçilik maliyetlerini aramak ve diğer Avrupa ülkelerinin doğrudan yabancı yatırım çıkışlarını yakalamak için genişleyen Avrupa Birliği'ne uyum ve iş ve yatırım ortamının iyileştirilmesi gereklidir.

Balasubramanyam, Salisu ve Sapsford (1996) **Yeni Büyüme Teorisi** çerçevesinde farklı ticaret politikası rejimlerine sahip gelişmekte olan ülkeler bağlamında, doğrudan yabancı yatırım (DYY)'in büyüme sürecinde oynadığı rolü içinde incelemişlerdir. Bu çalışmalarında, Jagdish Bhagwati tarafından ileri sürülen hipotezi kırk altı gelişmekte olan ülkelere ilişkin yatay-kesit verileri kullanarak test etmişlerdir. DYY'ların ekonomik büyüme açısından olumlu etkisinin, içsel odaklı bir politika benimseyen ülkelere kıyasla dışa yönelik bir ticaret politikası izleyen ülkelerde daha güçlü olduğu yönündedir.

SONUÇ

Bu makalede, doğrudan yabancı yatırımların ihracat üzerine etkilerine ilişkin teorik alt yapı; Ürün Yaşam Döngüsü, Uçan Kazlar Modeli ve Yeni Büyüme Teorisi kapsamında ele alınmıştır. Ürün Yaşam Döngüsü teorisinde, üretimin dört aşamasının olduğu kabul edilmektedir. Bunlar; inovasyon, büyüme, olgunluk ve düşüştür. Ülkelerin üretim maliyetleri ve üretim talebi zamanla değiştiğinden ve farklı ülkelerde değişkenlik gösterdiğinden, doğrudan yabancı yatırımın dağılımı da ürün yaşam döngüsünün farklı aşamalarına bağlı olarak seçilmektedir. Ürün Yaşam Döngüsü Teorisi; üretimin neden, ne zaman ve nerede yapılacağına dair dinamik doğrudan yabancı yatırım sürecine odaklanmaktadır. Yakın geçmişte, Ürün Yaşam Döngüsü Teorisi'nin uluslararası ticaret ve üretime uygulanabilirliği azalmıştır. Endüstrileşmiş ülkelerin ulusal gelirlerinin birbirine yakınlaşması ve çok-uluslu şirketlerin coğrafi dağılımı Teori'nin varsayımlarını zayıflatmıştır. Teori ancak, daha uluslararası bir üretim ağına ve deneyime sahip olmayan yeni çokuluslu şirketlere uygulanabilmektedir.

Uçan Kazlar Modeli ise, doğrudan yabancı yatırımın dinamizmini artırmakta ve çok-uluslu şirket faaliyetlerinin alansal dağılımı üzerine odaklanmaktadır. Bu Model ayrıca, belirli bir kalkınma ekonomi politikası ve coğrafi stili de ifade etmektedir. Bu modele göre, ev sahibi ülkeler, serbest ekonomi bağlamında endüstriyel ilerleme ve öğrenme sürecine girmektedirler. Bu sürece girildikçe ve sanayileşildikçe ana ülkeden gelen doğrudan yabancı yatırım türü de daha nitelikli işlere doğru değişmektedir. Sonuçta da, daha basit faaliyetler kademeli olarak daha gelişmiş ev sahibi ülkelere, yeni gelişmekte olan ev sahibi ülkelere doğru kaymaktadır. Uçan Kazlar Modeli'nde, endüstrileşmesinin bölgesel aktarımı, ticaret yönelimli doğrudan yabancı yatırım mekanizması ile kolaylaştırılmıştır. Yatırımcı bu yolla, ülkenin görece olarak avantajlı olmayan üretimini ev sahibi bir ülkeye, bu ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğünü güçlendirecek bir şekilde taşımaktadır. Doğrudan yabancı yatırım yoluyla bu tür karşılaştırmalı üstünlük birikimi, üretimin ve ticaretin genişlemesini getirmekte ve ilgili bölgesel ekonomilerde doğrudan yabancı yatırım yönelimli kalkınma ile sonuçlanmaktadır. Bu tür ticaret yönelimli doğrudan yabancı yatırım, Uçan Kazlar Modeli'nin önemli bir teorik ayağını oluşturmaktadır. Doğrudan yabancı yatırım, endüstrinin basamakları boyunca geliştirilmekte ve pek çok gelişmekte olan ülkeye yayılmaktadır.

Yeni Büyüme Teorisi'nin bazı varsayımları ise, doğrudan yabancı yatırımların liberal bir dış ticaret ve yatırım rejimi uygulayan ülkelere büyümeyi teşvik etmede etkin olduğunu açıklayan uygun bir çatı oluşturmaktadır. İçsel büyüme, marjinal sermaye mallarında düşüşü önleyen mekanizmaların bir sonucudur. Bu ölçüğe göre artan getiriler; eksik rekabet, beşeri sermaye birikimi ve yayılma etkileri yoluyla oluşmaktadır. Bu konuda pek çok model bulunmasına karşın, bu modellerin birçoğu beşeri sermaye ve bilgi yayılma etkisi veya Ar-Ge içindeki dışsallıklara vurgu yapmaktadır. Yeni Büyüme Teorisi, doğrudan yabancı yatırımları tanımlayan faktörlere vurgu yapmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar teknoloji transferi, yaparak öğrenme, emeğin eğitimi gibi konulara katkıda bulunduğu oranda büyümeyi de teşvik etmektedir.

KAYNAKÇA

- ADB (Asian Development Bank) (1999) *Asian Development Outlook 1999*, Oxford University Press, December.
- Balasubramanyam, V. N. Salisu M. A. ve Sapsford D. (1996) "Foreign Direct Investment and Growth in EP and is Countries" *The Economic Journal*, v. 106, no. 434, January, pp. 92-105.
- Balasubramanyam, V. N. Salisu M. A. ve Sapsford D. (1999) "Foreign Direct Investment as an Engine of Growth" *Journal of International Trade and Economic Development*, v. 8, no. 1, pp. 27-40.
- Barclay, L.A. A. (2002) *Foreign Direct Investment in Emerging Economies: Corporate Strategy and Investment Behaviour in The Caribbean*, Routledge Studies in International Business and the World Economy, Routledge: New York.
- Cortright, J. (2001) "New Growth Theory, Technology and Learning: A Practitioner's Guide", *Reviews of Economic Development Literature and Practice*, v. 4, Impresa, Inc., U.S. Economic Development Administration, Portland.
- De Castro, S. (1998) (Erişim: 24.04.2010) "Technological Implications of New Growth Theory for the South", *Cooperation South*, (<http://ssc.undp.org/uploads/media/cop9829.pdf>)
- Dreyhaupt, S.J. (2005) *Locational Tournaments in the Context of the EU Competitive Environment*, German University Verlag, European Business School Dissertation: Oestrich-Winkel.
- Dunning, J. H. (1980) "Towards an Eclectic Theory of International Production: Some Empirical Tests", *Journal of International Business Studies*, v. 11, no. 2, pp. 9-31.
- Edgington, D.W. ve Hayter, R. (2000) "Foreign Direct Investment and the Flying Geese Model: Japanese Electronics Firms, in Asia Pacific", *Journal of Environment and Planning A*, v. 32, pp. 281-304.
- Ginzburg, A. and Simonazzi, A. (2003) "Patterns Of Industrialization And The Flying-Geese Model: The Case Of Electronics In East Asia", Clusters, Industrial Districts and Firms: the Challenge of Globalization Conference, Conference in honor of Professor Sebastiano Brusco, September 12-13, Modena, Italy.
- Gladwin, T.N. ve Giddy, I.H. (1973) *A Survey of Foreign Direct Investment Theory*, The University of Michigan Working Paper, No: 86, November.
- Gruber, W., Mehta, D. ve Vernon, R. (1967) "The R&D Factor in International Trade and International Investment of United States Industries", *Journal of Political Economy*, v. 75, no.1, pp. 20-37.
- Hayter, R. ve Edgington, D.W. (2004) "Flying Geese In Asia: The Impacts Of Japanese MNCs as a Source of Industrial Learning", *Journal of Economic and Social Geography*, v. 95, no. 1, pp.3-26.
- Hung, N.Q. (2004) "Product Cycle Mechanism with Foreign Direct Investment, and the Technology Transfer", (<http://www.grips.ac.jp/vietnam/VDFTokyo/Doc/NQHungThesis04.pdf>)
- Kalotay, K. (2004) "The European flying geese: New FDI patterns for the old continent?" *International Business and Finance*, v.18, pp. 27-49
- Kojima, K. (2000) "The "Flying Geese" Model Of Asian Economic Development: Origin, Theoretical Extensions and Regional Policy Implications", *Journal of Asian Economics*, v. 11, no. 4, pp. 375-401.
- Kwan, C.H. (1994) *Economic Interdependence in the Asia Pacific Region: Towards a Yen Bloc*, Taylor&Francis Group, Routledge: London.

- Lutz, J.M. and Gren, R.T. (1983) "The Product Life Cycle and the Export Position of the United States", *Journal of International Business Studies*, v.14 (3), pp: 77-93
- Mullor-Sebastian, A. (1983) "The Product Life Cycle Theory: Empirical Evidence", *Journal of International Business Studies*, v. 14(3), pp: 95-105.
- Romer, P. M. (1986) "Increasing Returns and Long-run Growth", *Journal of Political Economy*, v. 94, pp. 1002-1037.
- Schröppel, C. ve Mariko, N. (2002) "The Changing Interpretation of the Flying Geese Model of Economic Development", German Institute for Japanese Studies: *Japanstudien*, v. 14, pp: 203-236.
- Solow, R. (1956) "A Contribution to the Theory of Economic Growth," *Quarterly Journal of Economics*, v. 70, pp: 65-94.
- Tung, A.-C. (2006) *The Evolving Flying Geese Formation: Commodification and Export Outsourcing*, Paper presented at the NEUDC (North East Universities Development Consortium), 29-30 September, Cornell University, Ithaca, NY.
- UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) (1999) *World Investment Report 1999*, FDI and the Challenge of Development, United Nations Conference on Trade and Development Yayını: New York ve Geneva.
- Vernon, R. (1966) "International Investment and International Trade in the Product Cycle", *Quarterly Journal of Economics*, v. 80, pp: 190-207.
- Yamazawa, I. (1990) *Economic Development and International Trade: The Japanese Model*, Honolulu, Hawaii: Research Systems Institute, East-West Center.
- Xing, L. (2007) *East Asian Regional Integration: From Japan-led 'Flying Geese' to China-centred 'Bamboo Capitalism'*, Center for Comperative Integration Studies (CCIS), Aalborg Univesity, Working Paper No: 3, Denmark.